

Семінарське заняття № 2 (2год),ЗМ1,Т7

Тема: Соціально-економічний та політичний розвиток України в другій половині XVII – XVIII століття.

Мета: охарактеризувати процес зародження буржуазних відносин в Україні, поділ України на Лівобережну та Правобережну, ознайомити з діяльністю видатних гетьманів Запорізької Січі;

розвивати вміння оцінювати події та діяльність людей в історичному процесі, робити висновки на основі історичних фактів;

виховувати у студентів поваги до історичного минулого своєї держави.

Тип заняття: семінар-бесіда.

Міжпредметні зв'язки: всесвітня історія, географія.

Обладнання: підручники, атлас.

Питання до семінарського заняття.

1. Зародження буржуазних відносин в Україні (фільваркове господарство, мануфактурне виробництво).

2. Поділ України на Лівобережну та Правобережну (П.Дорошенко, І.Самойлович).

3. І.Мазепа – видатний політичний діяч.

4. П.Орлик. Конституція П. Орлика.

5. Діяльність Малоросійської колегії. Гетьманський Уряд.

6. К.Розумовський. Ліквідація Запорізької Січі.

Використана література.

1.Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академія, 2014

2.Корміч Л.І. Історія України – К.: Алерта, 2010

3.Смолій В.А. Історія України, К.; 2010.

4.Світлична В.В. Історія України, К.: Каравела, 2015р, - 384с.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: фільварки, мануфактурне виробництво, Конституція, колегія.

Готуючи відповіді на питання потрібно чітко висвітлити матеріал та правильно побудувати свою відповідь спираючись на матеріали підручників даних в літературі.

Розкриваючи перше питання, потрібно звернути увагу на: становище селян, над якими знущалися феодала, які розширювали власні землеволодіння за рахунок кращих земель, які були в користуванні селян, збільшували панщину та вводили її там, де раніше використовувалися інші форми феодальної експлуатації. Виникають фільварки – багатогалузеве феодальне господарство, що ґрунтувалося на панщинній праці. Збільшується товарообмін між містом і селом.

В адміністративному та військовому відношенні держава поділялася на 10 полків. Полк мав від 7 до 20 сотень з центрами в містах та містечках. На чолі полку стояв полковник виборна особа, він відав всіма військовими та цивільними справами. Управління полковник здійснював за допомогою військової старшини – обозного, судді, писаря, хорунжого, двох осавулів, канцеляристів.

Джерелом державних прибутків були податки та оренди.

Висвітлюючи друге питання, слід звернути увагу насамперед на те що, на Правобережжі правив П.Тетеря, який своєю політикою намагався залучити як найбільшу кількість населення на свою територію. Він висував деякі вимоги й королю: поважати права й вольності козаків та гідність гетьмана, повернути православні храми й ліквідувати унію, розпочати мирні переговори Речі Посполитої з Москвою. Більшість положень польський уряд прийняв, але виражена польська політика Тетері призвела до того що він втрачав соціальну опору своєї влади.

Постало питання виборі нового гетьмана й на Лівобережжі. На Чорній Раді 17 червня 1663 року в Ніжині обрали гетьманом І.Брюховецького. Політика Брюховецького сприяла сутичкам які виникали на території держави. Після підписання Андрусівського перемир'я 1667 року на яке не запросили козаків, Україну було поділено по Дніпру на Правобережну, яка закріплювалася за Польщею та Лівобережну – за Москвою. Запорожжя якому відводилася функція оборони кордонів обох держав від турецько-татарських нападів, підпорядковувалося водночас владі царя та короля.

У 1668 році гетьманом на Правобережжі обрано П.Дорошенка, який перейшов на Лівобережжя, де його проголосили гетьманом усієї України, але за союз з татарами й турками його не підтримали запорожці. Активізація польських військ змусила Дорошенка повернутися на Правобережжя. Наказним гетьманом на Лівобережжі призначено Д.Многогрішного.

Соціальна політика Самойловича характеризувалася посиленням влади старшинської верхівки. Гетьман вирішував справи тільки із старшинською радою і не збирав генеральних рад, у засіданнях яких брали участь прості козаки.

Під час його правління утвердився адміністративно-територіальний поділ Лівобережної України, сформувалися судово-адміністративні установи. Багато уваги приділяв економічному розвитку держави. Нагороджував маєтками старшину та духовенство. Він прагнув об'єднати Правобережну й Лівобережну Україну під своїм управлінням та під протекторатом Московської держави. В 70-х роках булаву передали Самойловичу Ханенко та Дорошенко.

Правління Самойловича не задовольняло старшину. Вона почала писати доноси на нього царю. Результат виявився плачевним Самойловича та його синів було заарештовано, одного з них страчено, а іншого разом з батьком заслано в табори де вони помирають 1690р..

Третє питання доречно висвітлити наступним чином: Іван Мазепа-Колединський (1687-1709рр), генеральний осавул при Дорошенкові і Самойловичі, здобув довіру московського воєводи Голіцина. На генеральній військовій раді 1687 року було обрано гетьманом І.Мазепу. Він підписав «Коломацькі статті». Договір складався з 22 статей і мав в основі Глухівські статті 1669 року.

Коломацькі статті забезпечували інтереси козацької старшини і передусім військово-політичні права Москви в Україні: зобов'язання дотримуватися вічного миру з Польщею; обов'язок посилати козацьке військо проти кримських татар і Туреччини. Ці статті були подальшим кроком на шляху обмеження російським царем державних прав України. Слабкою була соціальна

політика Мазепи. Він прагнув регламентувати роздачу рангових маєтностей, обмежував перехід козаків у селянський стан, вніс деякі зміни у систему оренд. У 1701 році видав Універсал, що узаконював дводенну панщину для селян Ніжинського полку. Він завжди робив ставку на старшинську еліту.

На першому етапі своєї політичної діяльності Мазепа підтримував з Москвою добрі відносини. Він активно допомагав Петру I в азовських походах, був радником царя у польських питаннях. Москва підтримувала зайняття ним Правобережної України у 1704 р. під час антипольських виступів козаків під проводом Палія.

Але під час Північної війни, де основними противниками були Петро I та шведський король Карл XII, незадоволення українців московською владою зростало. Жителі України змушені були утримувати війська Москви. Реформи Петра I загрожували автономії України та незалежності козацького війська. Мазепа почав сумніватися в доцільності подальшого союзу з Росією.

Польський король запропонував Мазепі включити Україну у Польсько-Литовську федерацію, і він погодився. Влітку 1709 року війська Карла XII та Мазепи зіткнулися з армією Петра I у битві під Полтавою. Мазепа зазнає невдачі та втікає до Туреччини, де і помирає.

Характеризуючи четверте питання потрібно звернути увагу на політичне становище України після правління І.Мазепи, розкрити процес приходу до влади П.Орлика, який підписав «Пакти і конституції прав і вольностей Запорозького козацтва» (Конституція П.Орлика, Бендерська конституція), 16 статей Конституції передбачала встановлення національного суверенітету та визнання української держави; забезпечення демократичних прав людини; єдність та взаємодія законодавчої виконавчої та судової влади.

П'яте та шосте питання потрібно висвітлити наступним чином:

Указ царя про запровадження Малоросійської колегії був пов'язаний із подальшим розвитком централізаторської політики царизму на території Російської держави та серйозними реформами в усіх сферах суспільного, економічного й духовного життя. (1722-1727).

Головним завданням колегії був збір податків з населення у царську казну та дискредитація української старшини. Тільки за два роки вона збільшила податки втричі. Вона ігнорувала місцеві права й звичаї в судочинстві. Зловживання урядовців виявив таємний радник і резидент в Україні Ф. Наумов – майже половина стягнень з населення осіла в кишенях членів колегії та її чиновників.

Колегія складалася з президента С.Вільямінова та 6 штаб-офіцерів російських військ, які перебували в Україні. Колегія повинна була приймати від населення скарги на суди й старшину та контролювати фінанси (прибутки й витрати). Виникає сутичка між Вільяміновим та козацькою старшиною. Опозицію Вельямінову очолив наказний гетьман Павло Полуботок.

Малоросійська колегія з самого початку своєї діяльності почала поводитися з наказним гетьманом, як з підлеглим. Аби не дати Вельямінову підстав для втручання у внутрішні справи Гетьманщини, П.Полуботок видав універсал, яким впорядковував систему судочинства й застерігав старшину від зловживань.

Після смерті Петра I політична ситуація в Російській імперії змінилася. На зміну сильній та стабільній владі прийшла епоха дворцових переворотів. Півтора роки точилися політичні баталії, які завершилися скасуванням Малоросійської колегії і обрання нового гетьмана.(Д.Апостол).

Після смерті Д.Апостола уряд Анни Іоановни скористався ситуацією, щоб повернутись до петровської політики щодо України. Управління було доручено Гетьманському Уряду. Насправді це була відновлена Малоросійська колегія. Уряд складався із 3-х українців і 3-росіян на чолі з кн.. О.Шаховським. в 1728 році була створена кодифікаційна комісія. І вже через 16 років роботи був підготовлений новий кодекс 1744р. «Права за якими судиться малоросійський народ». Правління цього уряду свідчили про дальше втручання в справи українського народу.

*В результаті палацового перевороту в Росії прийшла до влади Єлизавета Петрівна. Нова імператриця, яка була таємно повінчана з О.Розумовським, сином простого козака прихильно ставилася до України. Тому на численні прохання вона відновила посаду гетьмана. Ним став брат чоловіка Кирило Розумовський. Підпорядкувавши його владі і Запорізьку Січ та надавши йому звання фельдмаршала, імператриця Єлизавета здобула в особі К.Розумовського вірного царедворця і послідовного кріпосника. Гетьману заборонялося займатися міжнародною політикою, Росія призначала козацьку старшину тощо. В 1754 році було ліквідовано митний кордон між Україною та Росією. Внаслідок судової реформи Гетьманщину було поділено на 20 повітів, кожен з яких мав власний суд. К.Розумовський основну увагу зосередив на загарбанні і закріпленні за своєю родиною якнайбільшої кількості земельних володінь та покріпачених селян.

К.Розумовський почав регулярно скликати Генеральні Збори, які згодом передбачалось перетворити на шляхетський парламент. Проводилась модернізація війська, вдосконалювалась артилерія, впроваджувалось однакове озброєння та вводилась уніформа. Спроба визнання спадковості влади гетьманства для свого роду стала приводом для імператриці Катерини II позбавити його посади. В 1764 році К.Розумовський, останній гетьман України змушений був скласти свої клейноди.

За планом, розробленим новоросійським генерал-губернатором Потьомкіним, почалась операція проти козаків. На зворотньому шляху з воєнних дій де Росія отримала перемогу над Туреччиною, генерал Текелій на чолі більш ніж 100-тисячного війська влітку 1775 року оточив і захопив Січ. Всі будівлі Січі окрім фортифікаційних споруд були зруйновані. Верхівка козацької старшини була репресована. Останнього кошового отамана було заслано на Соловки Петро Калнишевський, де він просидів 25 років. У віці 112 років помер.

Тільки через два місяці з'явився царський маніфест про ліквідацію Запорізької Січі. Ліквідація Січі відкрила широкі можливості перед царизмом в подальшій колонізації України.

ЗАПИТАННЯ НА ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ:

1. Які особливості внутрішньої політики гетьмана І.Мазепи?
2. Чому Запорізька Січ, загалом вороже настроєна проти І.Мазепи, у вирішальний момент стала на його бік?
3. Що послужило підставою для створення Конституції П.Орлика?
4. Якою була основна мета політичної діяльності П.Орлика після смерті гетьмана І.Мазепи?
5. Чому гетьманський уряд прагнув ліквідувати гетьманство?